

PAPER DETAILS

TITLE: KARABÜK ZOPRAN KÖYÜ ÇESME VE ÇAMASIRHANESİ

AUTHORS: Suayip Çelemoglu

PAGES: 1035-1052

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3688429>

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

KARABÜK ZOPRAN KÖYÜ ÇEŞME VE ÇAMAŞIRHANESİ

Karabük Zopran Village Fountain And Laundry

Şuayip ÇELEMOĞLU¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Samsun, scelemoglu08@gmail.com, orcid.org/0000-0003-3432-302X

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
27.01.2024
Kabul/Accepted:
20.05.2024

DOI:

10.18069/firatsbed.1426814

Anahtar Kelimeler

Karabük, Zopran köyü, su mimarisi, çeşme, çamaşırhane

ÖZ

Halkın ortak kullanım alanı olan çeşme ve çamaşırhaneler, su temin etme ve yıkama gibi ihtiyaçları gideren mimari yapı olmalarının yanı sıra dönemin sosyal ve kültürel yaşantısı hakkında önemli veriler sunan kültür varlıklarıdır. Kültürümüzdeki temizliğe verilen önemin mimariye yansımaları olarak karşımıza çıkan bu yapılar işlevsel gerekliliklerinin yanı sıra estetik, sosyal ve kültürel değerleri ile de dikkat çekmektedir. Sosyal yaşamın bir parçası olan çamaşırhaneler, çamaşır makinası gibi teknolojik aletlerin kullanımı yayılımı ile birlikte işlevlerini yitirmişlerdir. Bu çalışmada, Zopran'daki çeşme ve çamaşırhanenin mimari özellikleri, süsleme özellikleri, malzeme ve tekniği bakımından ayrıntılı bir şekilde tanıtılması, değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı çamaşırhane, ahşap konstrüksiyonlu kırma çatıyla örtülmüştür. Çamaşırhaneye bitişik nizamdaki çeşme iki cepheli, bağımlı, depolu ve sivri kemerlidir. Çeşme mimari yapısından ziyade kemer nişlerinde yer alan taş süslemeleri açısından dikkat çekicidir. Kemer nişlerinde bitkisel bezemeler, vazodan çıkan çiçekler, sembolik eşyalar ve kuş tasvirleri bulunmaktadır. Zopran Köyü Çeşmesi ve Çamaşırhanesi, mimari yapısı ve süsleme özellikleri bakımından dönem üslubunu yansıtmaları ve günümüze taşınması bakımından korunmaya değer kültür varlığı olarak önem taşımaktadır.

ABSTRACT

Fountains and laundries, which are a common area of public use, provide important data about the social and cultural life of the period, in addition to being cultural assets that meet needs such as water supply and washing. Jul. These buildings, which appear as a reflection of the importance given to cleanliness in our culture to architecture, attract attention with their aesthetic, social and cultural values in addition to their functional requirements. In this study, it is aimed to introduce and evaluate the architectural features, decorative features, materials and techniques of the fountain and laundry in Zopran in detail and to reveal its place in the history of Turkish art. The laundry room with a rectangular plan extending in the east-west direction is covered with a hipped roof with wooden construction. The fountain in the order adjacent to the laundry room has two facades, a dependent, a warehouse and a pointed arch. The fountain is remarkable in terms of its stone decorations located in the arch Aprils rather than its architectural structure. There are herbal decorations, flowers coming out of a vase, symbolic objects and bird depictions in the arch niches Apr. The fountain and laundry of Zopran village are important as a cultural asset worth preserving in terms of its architectural structure, decorative features, reflecting the style of the period and carrying it to the present day.

Keywords

Karabük, Zopran village, water architecture, fountain, laundry

Atıf/Citation: Çelemoğlu, Ş. (2024). Karabük Zopran Köyü Çeşme ve Çamaşırhanesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 2, 1035-1052.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Şuayip ÇELEMOĞLU, scelemoglu08@gmail.com

1. Giriş

Bu çalışmada Karabük iline bağlı Zopran köyünde yer alan çeşme ve çamaşırhane mimari özellikleri, bezemeleri ile malzeme teknikleri bakımından Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Küre Dağları'nın güney kesimleri ile Köroğlu Dağları arasında yer alan Karabük, Batı Karadeniz bölümünün orta kesiminde konumlanmaktadır. Bölgede Türk hâkimiyeti 12. yüzyılın sonlarında başlamış olup 1196 yılında Muhiddin Mesut Şah tarafından o zamanki adı Dadybra (Zalifra/Safranbolu) olan kale fethedilmiş ve bölge Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir (Turan, 1971: 125). Çobanoğulları, Umuroğulları, Candaroğulları hâkimiyetinden sonra 1423 yılında kalıcı olarak Osmanlı egemenliğine giren kente, Türkmen aileler yerleştirilmiştir (Gözübek, 2016: 8-15). Osmanlı Dönemi'nde, Safranbolu kazasına bağlı bir köy olan Karabük, Aktaş'a bağlıdır (Atar, 2019: 100). Aktaş, 1841 yılında Zopran'ın merkezi olduğu bir kaza olarak geçmektedir. Bu tarihte Aktaş, Kastamonu eyaletinin Viranşehir sancağına bağlıdır. Zopran, 1924 yılında nahiye merkezi iken Kastamonu vilayeti, Safranbolu kazası, Kastamonu sancağı sınırlarındadır (Sezen, 2017: 19). 1928 yılı kayıtlarında Aktaş'ın nahiye merkezi Zopran iken (Dahiliye Vekaleti, 1927: 635) Karabük'te Demir Çelik Fabrikası'nın kurulması ve Zonguldak-Karabük demiryolunun açılması ile Aktaş (Zopran), önemini kaybetmiştir. Arşiv kayıtlarına göre 1940 yılında Safranbolu'ya bağlı Arıcak ve Öğlebeli köyleri Aktaş nahiyesine bağlanmış, nahiye merkezi Aktaş'tan (Zopran) alınarak Karabük nahiye haline getirilmiştir¹ (Karacakaya, vd., 2013: 374). Karabük, 3 Mart 1953 tarihinde 6068 sayılı kanun ile Zonguldak'a bağlı bir ilçe olmuştur (Sezen, 2017: 207, 273). 06.06.1995 gün ve 22305 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Çankırı (Ovacık, Eskipazar) ve Zonguldak'tan (Eflani, Safranbolu, Yenice) bazı ilçeleri de bünyesine katan Karabük 78. il olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde Aktaş nahiyesinin merkezi olan ve araştırma konusunu oluşturan çeşme ve çamaşırhanenin yer aldığı Zopran (Sarıköse, 2020: 62), günümüzde Karabük'ün merkezine bağlı küçük bir köy durumunda olup il merkezinin yaklaşık 10 km güneyindedir. Anadolu'da köy meydanlarının şekillenmesinde cami, köy odası, çeşme ve çamaşırhane gibi yapılar etkili olmaktadır (Begiç ve Kaya, 2019: 74). Çeşme ve çamaşırhaneler su ihtiyacını giderme ve yıkama gibi asıl işlevleri dışında ortak kullanım alanları olmaları bakımından sosyal hayatın sürdürüldüğü mekânlardandır (Begiç ve Kaya, 2019: 60). Sosyal yaşamın bir parçası olan çeşme ve çamaşırhaneler, şebeke sularının ve çamaşır makinası gibi teknolojik aletlerin kullanımı yaygınlaşması ile birlikte işlevlerini yitirmişlerdir. Bu nedenle işlevlerini yitiren bu yapıların sayıları günden güne azalmaktadır.

Zopran köy meydanında cami, çeşme, köy odası ve çamaşırhane gibi yapıların bulunması, Anadolu köy meydanlarında karşılaşılan geleneğin yansımasıdır. Karabük bölgesindeki çeşmeler ile ilgili bazı yayınlar olsa da Zopran köyündeki çamaşırhane ve bitişigindeki çeşme ile ilgili bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda mimari ve süsleme özellikleri bakımından özgün durumunu koruyan yapılar ile ilgili bilimsel çalışma yapılması düşüncesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Gerçekleştirilen saha çalışmasında yapının ölçüleri alınmış, planı çıkarılmış ve ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir. Yapılan çalışma ile anıtsal yapılara nazaran göz ardı edilen, somut kültürel mirasımızın önemli örneklerinden olan Zopran çeşme ve çamaşırhanesinin sosyal hayattaki önemine dikkat çekmek ve mimari açıdan inceleyerek bu alanda yapılan çalışmalara katkı sunmak amaçlanmıştır.

2- Zopran Çeşme ve Çamaşırhanesi

Zopran köy meydanında yer alan çeşme ve çamaşırhane tapunun F29.d.13.b4 pafta, 183 ada, 9 parseline kayıtlıdır. Tarihi çeşme ve çamaşırhanenin mülkiyeti Zopran köy tüzel kişiliğine aittir. Çeşme, Karabük Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 05.09.2007 gün ve 628 sayılı kararıyla korunması gereken 1. grup kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Çamaşırhane ile ilgili herhangi bir tescil kaydı bulunmamaktadır. Yapıların kuzeyinde 1994 tarihli cami, doğusunda ise yakın zamanda inşa edilmiş olan iki katlı köy odası bulunmaktadır². Bu yapılar ile çamaşırhane-çeşme arasında bir yol

¹ DABCA, 30-11-1-0/136/1/5.

² 1994 yılında inşa edilen caminin olduğu yerde Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen tek katlı ve ahşap minareli bir caminin olduğu, bu caminin yıkılarak günümüzdeki üç katlı kırma çatılı yapı inşa edilmiştir.

bulunmaktadır. Çamaşırhane, günümüzde köy müzesi olarak işlevlendirilmiştir. Çeşme ise özgün işlevini korumaktadır (Foto. 1).

Foto. 1. Zopran köyü çamaşırhane ve çeşmesinin havdan görünümü

2.1. Tarihçe

Çamaşırhane ile ilgili herhangi bir kitabe ya da belge tespit edilememiştir. Çeşmenin ise kuzey cephesindeki iki kemer nişi içerisinde de tarih belirten kitabeye rastlanmaktadır. Kuzey duvarın batı kemer nişindeki dilimli kemerli kartuş içerisinde, yedi satırlık kitabe bulunmaktadır (Foto. 2, Şekil 1). Kitabede şu ifadeler yer verilmiştir.

*Sâhibü 'l-Hayrât
Lütuf Hâkdan oldu bu çeşme-i sebil-i kâinat
Teşne dil atşâne güyâ bahş eder ab-ı hayât
Sıdkla bu çeşme tâmirini Muhammed Ağa
Fikr edüb bu dehr-i fâni kimseye vermez sebât
Teşne diller hasbiyâ okuyub tarihini
İmam Hüseyin aşkına iç ma-i hayat. 1207*

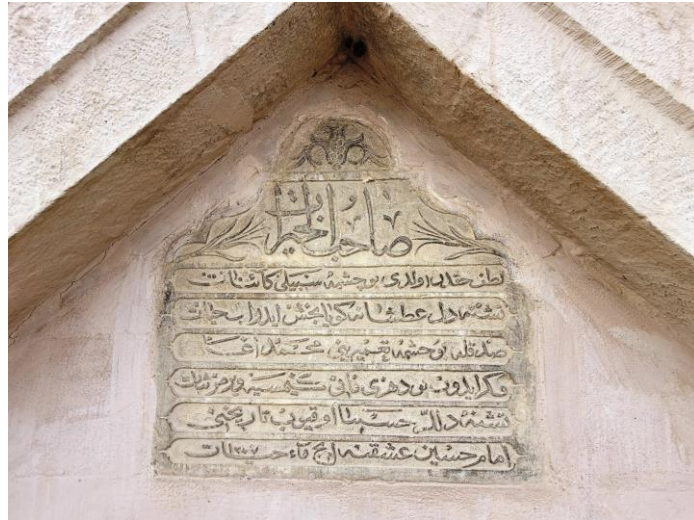

Foto. 2. Doğu cephe, güney kemer nişindeki kitabe

Şekil 1. Doğu cephe, güney kemer nişindeki kitabenin çizimi

Çeşmenin kuzey yüzündeki doğu kemer nişinde yer alan kare çerçevedeki bitkisel bezemelerin içerisinde de H 1207/M 1792-1793 tarihi yazılıdır (Foto. 3).

Foto. 3. Doğu cephe, kuzey kemer nişindeki tarih kitabesi

İki kemer nişi içerisinde de aynı tarihin yazılı olduğu anlaşılmakta olup kitabelere göre çeşme, Muhammet Ağa tarafından H 1207/M 1792-1793 yılında onarım geçirmiştir. 1792-1793 tarihinde onarım geçiren yapının, bu tarihten önce inşa ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çamaşırvhanenin çeşme ile birlikte mi inşa edildiği, 1792-93 onarımında mı eklendiği ya da daha sonra mı ilave edildiği bilinmemektedir. Kitabede adı geçen Muhammed Ağa ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde yapılan taramalarda bazı isimler ile karşılaşmıştır. H 1205/ M 1790 tarihli Sefer-i Hümayun için gerekli olan askerin düzeni ve gönderilmesi ile ilgili Aktaş Mahkemesi'ne ait bir belgede, "Mehmed/Muhammed el Naib" ismi geçmektedir³. H 1261/ M 1845 tarihli Zobran karyesine ait temettuat defterinde "Naib oğlu Ali bin Muhammed" ismi yazılıdır⁴. Farklı bir kaynakta ise M 1869-1871 tarihleri arasında Muhammed isimli bir kişinin Aktaş nahiyesinde müdür olarak görev yapmış olduğu söylenmektedir (Gözübek, 2016: 23). Çeşme üzerinde yer alan H

³ DABOA, AE. SSLM. III. 53/3121. (30 Aralık 1790).

⁴ DABOA, ML. VRD. TMT. d. 16555 (29 Aralık 1845).

1207/ M 1792-1793 tarihli kitabeldeki Muhammed Ağa ismi ile H 1205/ M 1790 tarihli belgede geçen Muhammed el Naib adlı kişinin aynı kişi olduğu, tarihin ve yerin örtüşmesinden dolayı kesindir. Bu nedenle yapıyı M 1792-1793 tarihinde tamir ettiren kişinin, merkezi Zopran olan Aktaş nahiyesinde yöneticilik yapan Muhammed Ağa olduğunu söyleyebiliriz. Diğer belgelerden ise bu ailenin daha sonraki yıllarda da bölgede yöneticilik yaptığı anlaşılmaktadır.

2.2. Mimari Özellikleri

Çamaşırhaneye bitişik nizamdaki çeşme⁵ iki cepheli, bağımlı, depolu ve sivri kemerlidir. Çeşmenin doğu cephesinde iki, kuzey cephesinde bir olmak üzere üç adet sivri kemerli niş bulunmaktadır (Foto. 4).

Çeşmenin doğu cephesi yatay dikdörtgen kütleyle sahip olup yaklaşık 720 cm genişliğinde, 310 cm yüksekliğindedir. Cephedeki çeşme nişini çevreleyen kuzeydeki sivri kemer zemine kadar inerken, güneydeki kemer lülenin üst seviyesinde sonlandırılmıştır. Cephedeki kuzey kemer, duvarın kuzey sınırından başlamakta olup kemer nişi 180 cm genişliğinde, 21 cm derinliğindedir. İki kemer arasında 130 cm kadar mesafe bulunmaktadır. Cephenin güneyindeki kemer nişi 170 cm genişliğinde, 21 cm derinliğindedir. Güney kemer nişinden güney duvar sınırına kadar olan duvar yüzeyi boş bırakılmıştır. Çeşmenin kuzey cephesinde tek kemer nişi bulunmaktadır. Çeşmenin düşey dikdörtgen formlu kuzey kütle 235 cm genişliğinde, 310 cm yüksekliğindedir. Yaklaşık 170 cm genişliğindeki kemer nişi, 13 cm derinliğindedir. Günümüzde özgünlüğünü kaybetmiş olan çeşmelerin ön tarafındaki yalakların genişliği 35 ile 60 cm arasında değişmektedir (Foto. 5, Şekil 2).

Çeşmenin kuzey kemer nişinin arkasına denk gelen ve çamaşırhanenin kuzeydoğu köşesindeki depo, 195x121 cm ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Su deposu güney duvarındaki bir açıklık ile çamaşırhaneye bağlantısı mevcuttur (Foto. 3).

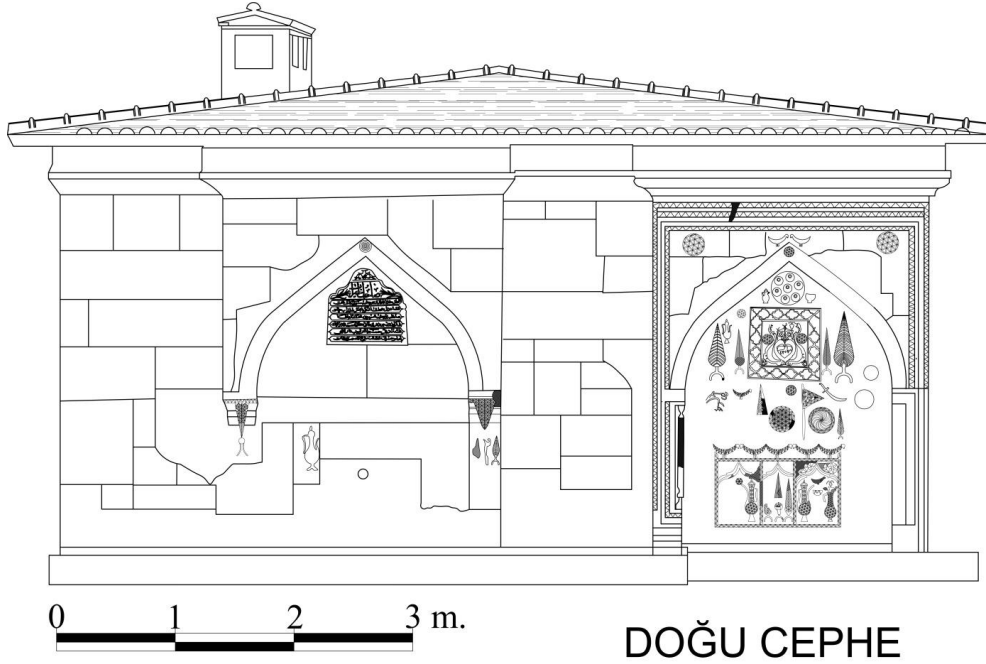

Foto. 4. Çeşmenin kuzeydoğudan görünümü

⁵ Çeşmenin bölümleri için bakınız (Okumuş ve Gülbudak, 2018: 87-88).

Foto. 5. Çeşmenin doğu duvarı

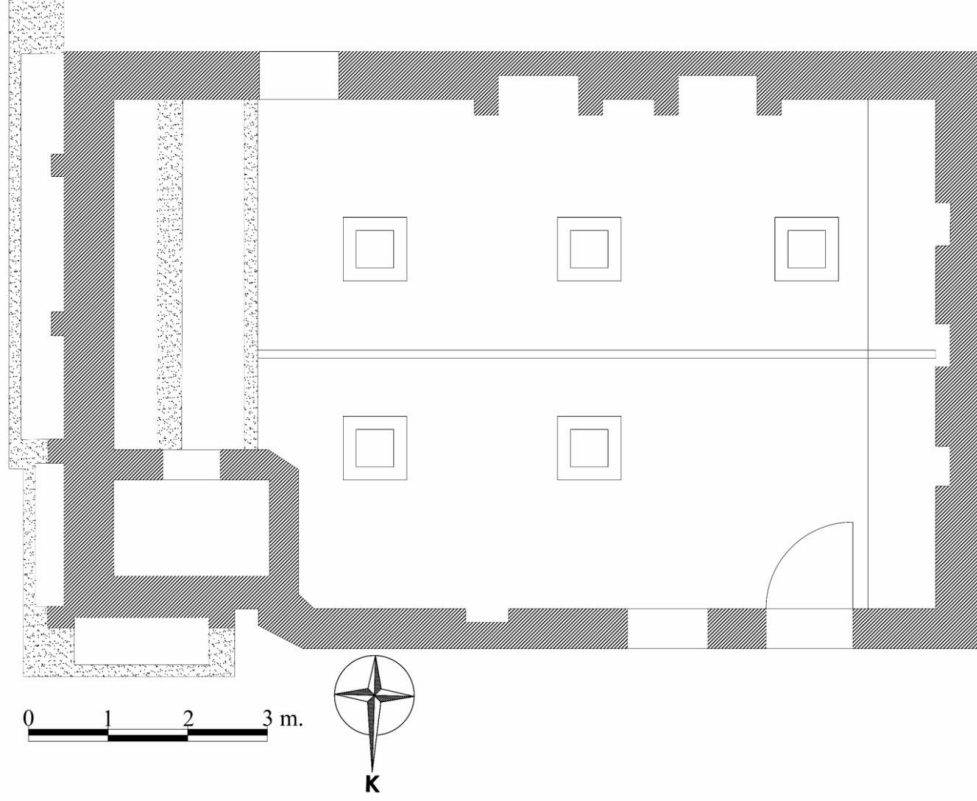
Şekil 2. Doğu cephe çizimi

Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı çamaşırhane⁶, ahşap konstrüksiyonlu kırma çatıyla örtülüdür (Şekil 3). Kuzey duvarın batı köşesine yakın bölgesindeki ahşap söveli, tek kanatlı kapı ile yapıya geçiş sağlanmaktadır. Kapıdan geçildikten sonra ulaşılan dikdörtgen planlı çamaşırhanenin güney duvarında iki ocak, kuzey duvarında bir niş, güney duvarında üç niş ve duvar önünde seki yer almaktadır. Çamaşır yıkamada kullanılan suyun ısıtıldığı güney duvardaki ocak nişlerinin genişliği 100 cm, derinliği 50 cm'dir. Basık kemer formulu taş ocaklar 20 cm kadar taşıntı yapmakta olup ocakların üstünde baca delikleri bulunmaktadır (Foto. 6, 7). Kuzey ve batı duvardaki nişlerin genişliği yaklaşık 50 ila 54 cm arasında değişmekte olup derinliği 17 cm'dir. Batı duvar önündeki 50 cm yüksekliğindeki seki, 84 cm genişliğindedir. Kuzey duvarın önünde yüksek bir seki ve çeşme mevcuttur. Masif bir görünüme sahip

⁶ Çeşitli kaynaklarda ve halk arasında çamaşırhaneler; yunak, yunaklık ve yunmalık gibi farklı isimlerle bilinmektedir (Arseven, 1983: 2242; Hasol, 1998: 489).

çeşmede kemer ya da niş görülmemektedir. Çeşmenin önünde yalak, üst kısmındaki bölümde ise iki adet çamaşır yıkama teknesi bulunmaktadır. Bu tekneler çeşmenin yalağına bağlı olup tekne ve yalaktan taşan sular ortadaki kanallar vasıtasıyla yapının dışına aktarılmaktadır (Foto. 6, 7; Şek. 3).

Dikdörtgen şekilli iç mekânın kuzeydoğu köşesinde su deposu bulunmakta olup depo güney duvarındaki ahşap kanatlı bir açıklıkla çamaşırhaneye açılmaktadır.

Şekil 3. Zopran Çamaşırhanesi'nin planı

Kesme taş döşeli zemin, iki taraftan ortaya doğru eğim yapacak şekilde düzenlenmiş olup ortada, zemin kotunun altında bir su kanalına yer verilmiştir. Her kenarı 47 cm ölçülerindeki kare ayaklara oturan ve her kenarı yaklaşık 80 cm ölçülerindeki kare şekilli beş yunak taşı bulunmaktadır. Orta ve doğu sıradaki ikişer yunak taşı birbirine paralel olarak yerleştirilmiştir. Batı yönün kuzey tarafında giriş kapısı olduğundan bu yönde tek yunak taşı mevcuttur (Foto. 6).

Foto. 6. Çamaşırhane iç mekânı, doğu yönden görünüm

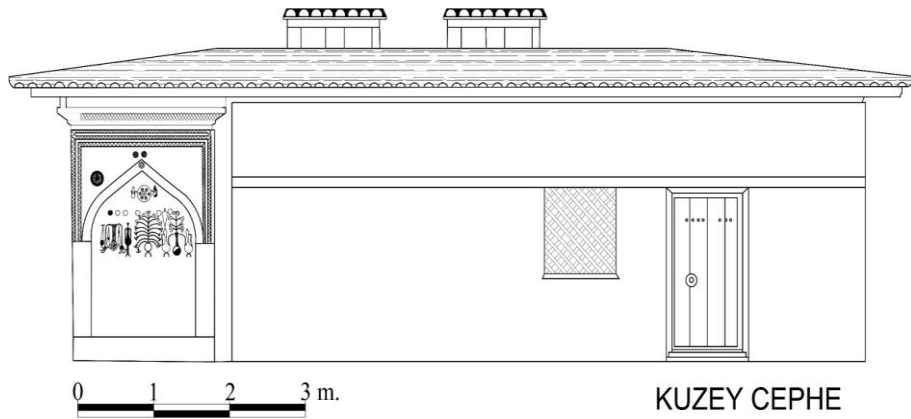

Foto. 7. Çamaşırhane iç mekânı, doğu yönden görünüm

Kuzey cephe aksında batıya kaydırılmış, tek kanatlı ahşap kapı bulunmaktadır. Kapının solunda kare formlu, ahşap kafesli pencere açıklığı mevcuttur. Çamaşırhane bölümünde kapı ve pencerenin üst seviyesindeki ahşap silme, cepheyi yatayda ikiye bölmektedir. Cephe aksının doğu tarafında çeşmenin kuzey yüzündeki tek kemer nişi yer almaktadır. Sivri kemerli niş yüzeyinde ve kemer köşeliklerinde bitkisel ve geometrik süsleme unsurları görülmektedir (Foto. 8, Şekil 4).

Foto. 8. Kuzey cepheden görünüm

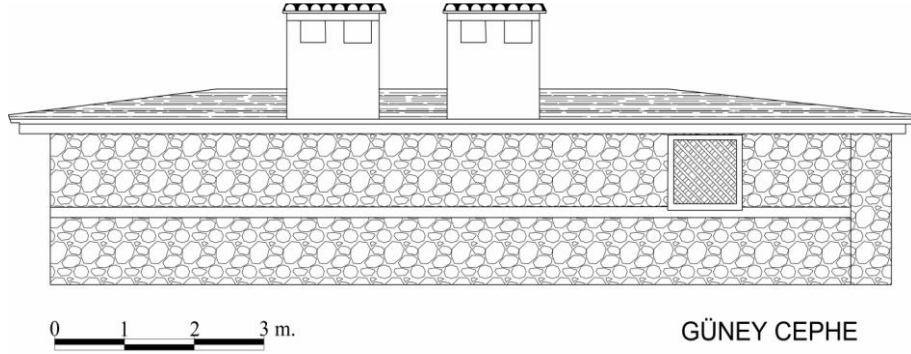

Şekil 4. Kuzey cephe çizimi

Güney cephe aksının doğusunda ahşap kafesli, kare şekilli bir pencere açıklığı vardır. Yığma taş duvar örgülü cepheyi, ahşap hatıl yatayda ikiye bölmektedir. Cephenin ortasına yakın bölümde çatıdan yükselen dikdörtgen kesitli iki baca, cephedeki dikkat çeken unsurlardır (Foto. 9, Şekil 5).

Foto. 9. Güney cephe görünümü

Şekil 5. Güney cephe çizimi

Batı cephe aksının ortasında, üst seviyede, birbirine paralel olarak yerleştirilmiş ahşap kafesli iki yamuk dikdörtgen pencere açıklığı vardır. Bu pencereler beşik çatı ile uyumlu bir şekilde yapılmış olup üçgen oluşturmaktadır (Foto. 10).

Foto. 10. Çamaşırhanenin güneybatı köşeden görünümü

2.3. Bezeme

Çamaşırhane beden duvarlarındaki moloz taşların arasındaki yatay ahşap hatılın, cephelere estetik bir görünüm kazandırması dışında sade bir görünüme sahiptir. Çamaşırhanenin sadeliğine karşın çeşme, süslemeleri bakımından oldukça zengindir. Çeşmede cepheye hareket katan kemerin dışında bitkisel, geometrik, nesnel ve figürlü süslemeler ile karşılaşılmaktadır.

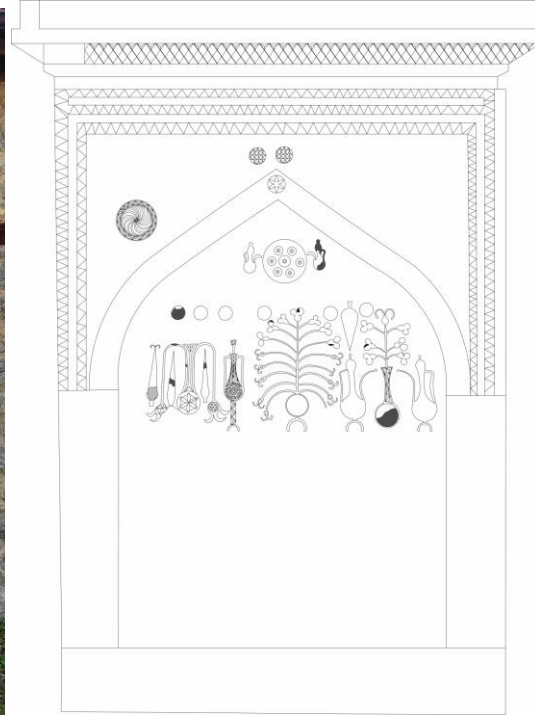
Çeşmenin kuzey cephesinde yer alan sivri kemerli niş içerisinde ve çevresinde oldukça yoğun bezeme bulunmaktadır. Kemerin etrafını iki kenarda dört sıra, üst tarafta beş sıra bordür “ters U” şeklinde çevrelemektedir. Kemer üzengi seviyesinde başlayan bu şeritlerden bir ve dördüncü sıradakiler zikzak

formlu, ikincisi dış bükey, üçüncüsü iç bükeydir. Üst tarafta bu bordürlerden farklı olarak bir sıra daha zikzak motifli bordür bulunmaktadır.

Niş içerisinde bitkisel ve geometrik süslemeler bulunmaktadır. Kemerin iç yüzeyinde üç farklı kompozisyonda vazodan çıkan çiçek motifine yer verilmiştir. Orta ve batıdaki çiçekler üç yapraklı yonca şeklindedir. Ortadaki çiçek, hayat ağacı şeklinde betimlenmiştir. Batıdaki vazodan çıkan çiçekler, iki yandan aşağıya bakar şekilde betimlenmiş olup vazo ile çiçeğin dalı arasına selvi ağacı motifi işlenmiştir. Bu motiflerin üzerinde tek sıra yerleştirilmiş süslemesiz rozetler bulunmaktadır. Kemerin üst kısmında ortada daire formlu bir tepsi, tepsinin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş ibrik motifinin oluşturduğu kompozisyon mevcuttur. Tepsi üzerinde yer alan motiflerin bardak ya da fincan takımı olduğu düşünülmektedir. Kilit taşı noktasındaki rozet, altı yapraklı bitkisel süslemeli olup bu rozetin üzerindeki iki rozet, geometrik desenlidir. Sol kemer köşesinde çarkifelek motifi yerleştirilmiştir. Aynı motifin sağ kemer köşesinde de olduğu fakat günümüze gelemediği düşünülmektedir. Çeşmeyi oluşturan düşey dikdörtgen kütleinin alınlık kısmında, geometrik desenlerin oluşturduğu bir kuşak bulunmaktadır (Foto. 11, Şekil 6).

Foto. 11. Kuzey cephe, kemer nişi

Şekil 6. Kuzey cephe, kemer nişi

Doğu cephede yer alan iki kemerden biri olan kuzey yöndeki sivri kemerli niş içerisinde yoğun bitkisel, geometrik, nesnel ve figüratif süsleme unsurları bulunmaktadır. Kemer yüzeyindeki süslemeler en alt seviyeden başlayıp nişin tamamını kapsamaktadır. Kemerin etrafını kuzey cephede olduğu gibi iki kenarda dört sıra, üst tarafta beş sıra bordür “ters U” şeklinde çevrelemektedir. Kemerin alt seviyesinde başlayan bu şeritlerden bir ve dördüncü sıradakiler zikzak formlu, ikincisi dış bükey, üçüncüsü iç bükeydir. Üst tarafta bu bordürlerden farklı olarak bir sıra daha zikzak motifli bordür bulunmaktadır. Kemerin kuzey tarafında üzengi seviyesinin altında, bu bordürlerin ve kemeri sınırlayan sütunçenin olmadığı görülmektedir. Süslemeli bordürlerin ve sütunçenin zamanla harap olduğu ve onarımlarda günümüzdeki haline getirildiği anlaşılmaktadır.

Kemerin içerisindeki süslemeler üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Alt bölümde birbirine bitişik, düşey dikdörtgen formlu üç pano bulunmakta olup panoları zikzak formlarının oluşturduğu bordürler çevrelemektedir. Panoların içerisinde dilimli kemer formları içerisinde farklı süsleme kompozisyonlarına yer verilmiştir. Kemer köşelikleri ise geometrik motifler ile bezenmiştir. Kuzey kemer içerisinde ibrik ve

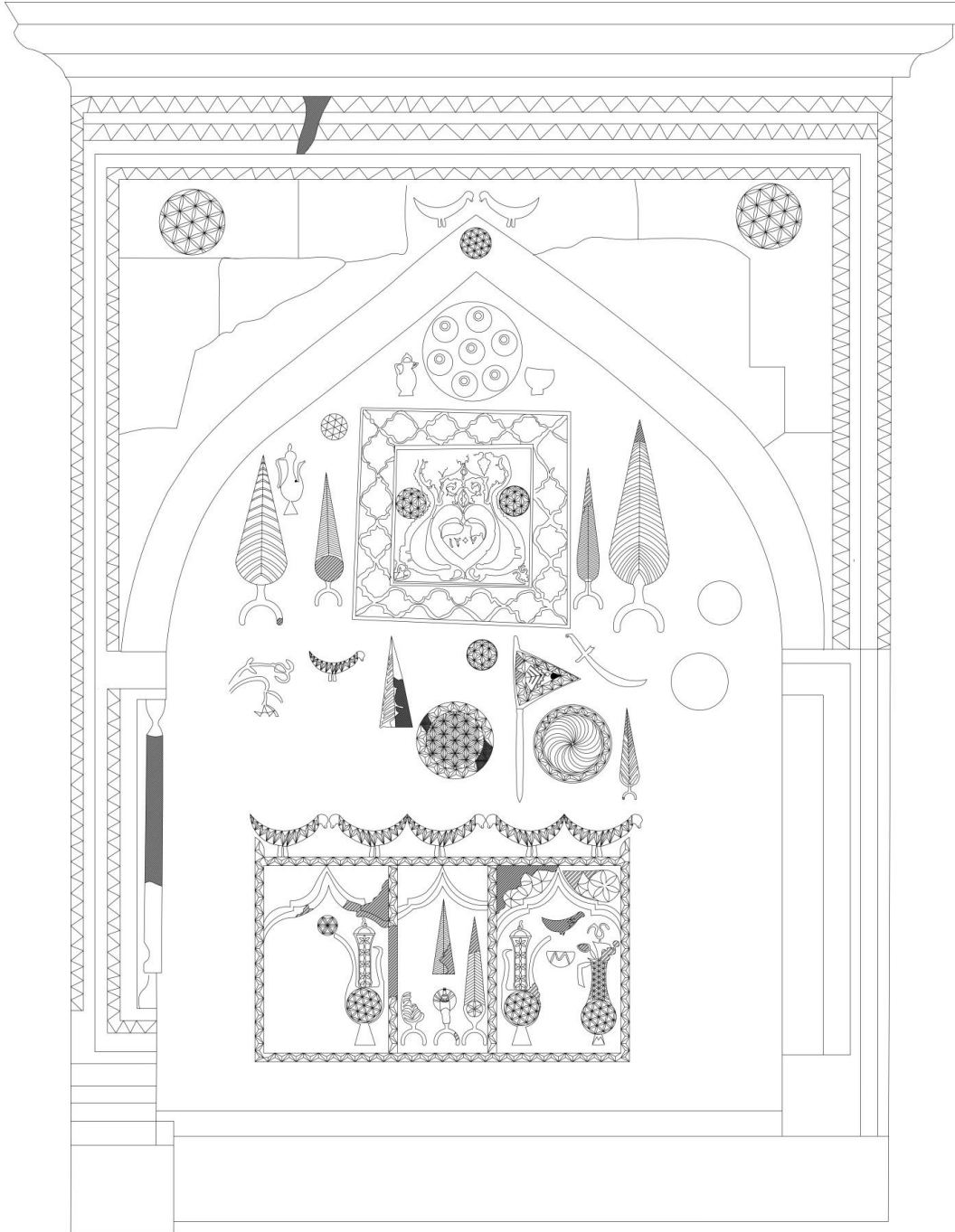
vazo motiflerinin arasında kuş motifi vardır. Orta ve güney pano büyük oranda tahrip olmuştur. Ortadaki panoda üç adet selvi ağacına yer verilmiştir. Güney panoda ise sadece ibrik olduğu anlaşılan bir motif algılanabilmektedir. Panoların üstüne beş adet kuş motifi işlenmiştir.

Orta bölümde kompozisyonu oluşturan çarkıfelek, vazo, kılıç, bayrak, farklı boyutlarda selvi ağaçları ile farklı boyutlarda geometrik desenli rozet motifleri gelişigüzel yerleştirilmiştir. Bu bölümün güney tarafındaki bitkisel motifler tahrip olduğundan dolayı mahiyeti tam olarak anlaşılamamaktadır.

Üst bölümde kare bir çerçeve içerisinde tarih kitabesi yer almaktadır. Çerçeveyi, dilimli kartuşların oluşturduğu bordür çevrelemektedir. Süslemeli kare levha içerisinde H. 1207 tarihi, Osmanlıca sülüs karakterli olarak yazılmıştır. Tarih kitabesinin iki yanında stilize bitkisel bezemeler mevcuttur. Çerçevenin iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş bir büyük, bir küçük selvi ağacı bulunmaktadır. Çerçevenin üzerindeki kemerin üst kısmındaki süsleme, doğu yöndeki kemer süslemesi ile benzerlik göstermektedir. Ortada daire formlu bir tepsi, tepsinin iki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş ibrik motifinin oluşturduğu kompozisyon mevcuttur. Tepsi üzerinde yer alan motiflerin bardak ya da fincan takımı olduğu düşünülmektedir. Kemer kilit taşı noktasında ve kemer köşeliklerindeki rozetler ise geometrik desenlidir. Ayrıca kemerin üstünde birbirine bakar şekilde betimlenmiş iki kuş motifi görülmektedir (Foto. 12; Şekil 7).

Foto. 12. Doğu cephe, kuzey kemer nişi

Şekil 7. Doğu cephe, kuzey kemer nişi

Doğu cephe, güney yöndeki kemer nişi, diğer nişlere göre daha sadedir. Kitabe tepeliğinde vazodan çıkan çiçek ve birinci satırın iki tarafında bitkisel süsleme bulunmaktadır. Kemer destekleyen konsollar geometrik desenlidir. Kuzey yöndeki konsolun altında küçük boyutlu iki adet selvi ağacı görülmektedir. Çeşme aynalık taşında, kuzeye bakar şekilde ibrik motifi seçilebilmektedir. Ayrıca kemer kilit taşında ise daire formlarının oluşturduğu rozet dikkat çekicidir. Bu kemerdeki süslemelerin dağınık olması ve motiflerin bazı kısımlarının eksik olması, özgün durumunda bu kemer nişinde de daha yoğun bezemenin olduğunu fakat günümüze gelemediğini göstermektedir (Foto. 13).

Foto. 13. Doğu cephe, güney kemer nişi

2.4. Malzeme ve Teknik

Çamaşırhanenin inşasında kabayonu, kesme taş ve ahşap kullanılmıştır. Duvarlar kabayonu taş ile yığma tekniğinde inşa edilmiş olup köşe bağlantı noktalarında kesme taş görülmektedir. Ayrıca kuzey, güney ve batı cephede pencerelerin üst seviyesindeki ahşap hatıl cepheyi yatayda ikiye bölmektedir. Çamaşırhanenin kuzey duvarı yaklaşık 50 cm, diğer duvarları 60 ila 65 cm arasında değişen kalınlıklardadır. Bu duvarların kalın yapılmasının sebebi, ocak ve duvar nişi gibi öğeler olmasıdır. Çeşmeyi oluşturan doğu ve kuzey cepheler ve çeşmenin yalağını oluşturan bölümler, kesme taş malzemeyle yığma tekniğinde inşa edilmiştir.

Yapının eski fotoğraflarında çamaşırhanenin beşik çatı, çeşmenin ise düz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Yapıda gerçekleştirilen onarımlarda çeşme ile çamaşırhane tek çatı altına alınmış ve örtü üç omuzlu kırma çatıya dönüştürülmüştür. Kırma çatı Alaturka kiremitle kaplıdır. Çatının güney kenarında moloz taş malzemeli çatı ile örtülü dikdörtgen kesitli iki baca yükselmektedir.

3. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Su, insanlığın varoluşundan beri temel yaşam kaynağı olarak önemini her daim korumuş ve İslamiyet'in temizliğe verdiği önemin yansıması olarak Türk-İslam kültüründe özel bir yer teşkil etmiştir (Çerkez, 2021: 279). Bu nedenle Türk-İslam mimarisinde su ile ilgili oldukça fazla yapı tipi ortaya çıkmış ve yapılmıştır. Zopran köyündeki çamaşırhane ve çamaşırhaneye bitişik nizamdaki çeşme, bu yapıların taşradaki örneklerindendir. Doğu cephede yer alan kitabelerine göre, H. 1207/M. 1792-1793 yıllarında Muhammed Ağa tarafından tamir ettirilen yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Çeşme ile çağdaş olduğu düşünülen çamaşırhanede tarih belirten herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Anadolu Türk mimarisinde çeşmeler ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından yapılan tipoloji çalışmaları bulunmaktadır⁷. Zopran Köyü Çeşmesi Ödekan'ın çalışması esas alınarak konumuna ve cephe kompozisyonuna göre değerlendirilmiştir. Çeşme tipolojisine göre; bulundukları konuma göre çeşmeler, bir yapıya bağımlı, bağımsız ve su depolu çeşmeler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Ödekan, 1992: 281-286). Zopran Köyü Çeşmesi çamaşırhane ile bitişik nizamda olmasından dolayı bağımlı ve su depolu çeşmeler grubundadır.

Anadolu'da bağımlı çeşmelerin genellikle cami, medrese, hamam, kervansaray, bahçe duvarı, ev beden duvarı vs. gibi farklı yapılara bağlı olarak inşa edildiği örnekler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Zopran örneğinde olduğu gibi çamaşırhane ve çeşmelerin birbirini tamamlayan unsurlar olarak birlikte inşa edildiği örneklerle karşılaşılmaktadır. Kütahya Servi Mahallesi Çeşmesi/1779 (Verim, 2019: 155), Konya

⁷ Çeşme tipolojisi ile ilgili yayınlardan bazıları için bakınız (Çetintaş, 1944:133; Aytöre, 1962: 45-69; Ödekan, 1992: 281-286; Önge, 1997: 41; Karpuz ve Dülgerler, 2006: 317-331).

Sille Çeşmesi/1786 (Mutlu, 2014: 397), Karabük Safranbolu Akören Köyü Yukarı Mahalle Çeşmesi/1790-1791, Onarım (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 121), Karabük Safranbolu Akören Köyü Kasımlar Mahallesi Çeşmesi/1805-1806 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 121), Kütahya Emet Eğrigöz Köyü Çeşmesi/1809-1810 (Uysal, 1992: 300-301), Uşak Ortaköy Saray Çeşmesi/1845 (Acar, 2018: 165), Kütahya Meydan Çeşmesi/18. yüzyılın sonu (Verim, 2019: 155), Konya Meram Gökyurt Söğütlü Çeşmesi/19. yüzyıl (Mutlu, 2014: 48), Kütahya Balpınar Sokak Çeşmesi/19. yüzyıl (Verim, 2019: 155), Konya Meram Gökyurt Yenipınar Çeşmesi/19. yüzyıl (Mutlu, 2014: 4), Çankırı Çamaşırhane Çeşmesi/1882 (Özcan Balkır, 2019: 300-302), Safranbolu Gündoğan Köyü Çeşmesi/1907-1908 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 121), Çanakkale Gökçeada Yeni Mahalle Çamaşırhane Çeşmesi/1909, Onarım (Dündar, 2015: 410), Uşak Kılcan Köyü Çeşmesi/1916-17 (Acar, 2018: 165), Niğde Küçükköy Çeşmesi (Ekiz, 2015: 31), Niğde Fesleğen Köyü Çeşmesi (Ekiz, 2015: 40), Kütahya Eskigediz Salur Çeşmesi (Acar, 2019a: 145), Kütahya Gediz Aliaga Köyü Çeşmesi (Acar, 2019a: 144) çamaşırhane duvarı ile bağlantılı olması bakımından Zopran Köyü Çeşme ve Çamaşırhane ile benzerlik göstermektedir.

Zopran Köyü Çeşmesi iki cephe köşe çeşmeleri grubuna girmektedir. Anadolu'nun birçok yerinde benzer örnekleri olan bu tip çeşmelerin birçok örneği bulunmaktadır. Safranbolu Çatalpınarı Çeşmesi/1833, Safranbolu Hacı Memişoğlu Çeşmesi (Bölükbaşı Ertürk, 2014: 237) Karabük'teki temsilcileridir. Bunların dışında Kastamonu İnebolu'daki Çinili Camii Çeşmesi/19. yüzyılın sonları, Yukarı Karaca Camii Çeşmesi/1892, Atilla Gürsoy Caddesi I No.lu Çeşme/20. yüzyıl başları, Su Yolu Sokağı Çeşmesi/1910 (Çerkez, 2005: 162) ile Konya'daki Karatay Müftü Çeşmesi/16. yüzyıl, Sarayönü Paşa Çeşmesi/1741-1742, Karatay Karacihan Çeşmesi/1908-1909 (Mutlu, 2014: 406) Anadolu'daki iki cephe örnekleridir.

Çeşmeler cephe kompozisyonlarındaki kemer düzenlemesine göre yedi gruba ayrılmaktadır. Zopran Köyü Çeşmesi cephe düzenlemesine göre sivri kemerli tasarıma sahip olup çeşmenin doğu cephesinde iki, kuzey cephesinde bir olmak üzere üç adet sivri kemerli niş bulunmaktadır.

Zopran Köyü Çeşmesi'nde görülen sivri kemerli cephe çeşme örneklerine Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'nun her bölgesinde rastlamak mümkündür. Isparta Yılan Kırkan Çeşmesi/1519 (Önge, 1997: 58), Manisa Vakvak Tekkesi Çeşmesi/1575 (Acun, 1999: 584), Afyon Arap Mescidi Çeşmesi/16. yüzyıl (Gemici, 1993: 10), Karaman Çarşı Çeşmesi/1605 (Denktaş, 2000: 34), Karabük Safranbolu Köprülü Çeşmesi/1619 (Bölükbaşı Ertürk, 2014: 236), Karabük Safranbolu Taş Minare Mescidi Çeşmesi/1687 (Bölükbaşı Ertürk, 2014: 236), İstanbul Fındıklı Hacı Beşir Ağa Çeşmesi/1732-1733 (Tay, 2015: 17-20), Bayburt Paşaoğlu Said Bey Çeşmesi/1810 (İbrahimgil ve Ustabulut, 2020: 46), Konya Seydişehir Hafız Mustafa Efendi Çeşmesi/1819-1820 (Mutlu, 2014: 96), Burdur Hacı Hüseyin Ağa Çeşmesi/1829-1830 (Ekmekçi, 2012: 24), Karaman Şihlar Sokağı Çeşmesi/1852 (Denktaş, 2000: 71), Mersin Erdemli Doğusandal Köyü Çeşmesi/1873-1882 (Tay, 2018: 681), Kastamonu İnebolu Yukarı Karaca Camii Çeşmesi/1892 (Çerkez, 2005: 163), Uşak Susuzören Köyü Aşıklar Çeşmesi/1895-1896 (Acar, 2018: 169), Bayburt Akyaka Köyü Çeşmesi/19. yüzyıl (İbrahimgil ve Ustabulut, 2020: 46), Tokat Eski Dabakhane Mahallesi Çeşmesi/19. yüzyıl (Kaşıkeman, 2005: 57-60), Mersin Erdemli Aslanlı Köyü Çeşmesi/19. yüzyıl (Tay, 2018: 680), Ankara Ayaş Benzinlik Çeşmesi/19. yüzyıl (Çerkez, 1997: 213), Uşak Bozkuş Köyü Çeşme Üstü Çeşmesi/19. yüzyılın sonu-20. yüzyılın başları (Acar, 2018: 169), İzmir Ödemiş Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi/1927 (Uçar, 2014: 161-162), Konya Akören Büyük Çeşme/20. yüzyıl (Mutlu, 2014: 195), Konya Meram Ferhatlar Çeşmesi/20. yüzyılın başları (Mutlu, 2014: 199), Samsun Tekkeköy-Bakacak Köyü Çeşmesi (Bayraktar, Çelemoğlu ve Atıcı, 2018: 8-10) ve Samsun Tekkeköy Fırıncıoğlu Çeşmesi (Bayraktar vd., 2021: 167-168) Anadolu'daki sivri kemerli cephe düzenlemesine sahip örneklerden bazılarıdır.

Halkın çamaşır yıkama gereksinimlerini karşılayan mekânlar olan çamaşırhaneler, işlevsel özellikleri ön planda tutulan yapılardır. İşleve yönelik tasarımlarıyla yöre mimarisinden kesitler sunan çamaşırhane mimarisi ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde karşılaşılmaktadır (Dündar, 2015: 413).

Zopran Köyü Çamaşırhane doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı ve kırma çatıyla örtülüdür. Dikdörtgen planlı olması bakımından Konya Sille Çamaşırhane/1786, Niğde Yeşilyurt Kasabası Dabahne Çamaşırhane/18. yüzyıl (Özkarcı, 2017: 585), Kütahya Emet Eğrigöz Köyü Çamaşırhane/1809-1810 (Uysal, 1992: 300-301), Çanakkale Gökçeada Hanife Kadın Çamaşırhane/1814 (Dündar, 2015: 409), Çankırı Çamaşırhane/1882 (Özcan Balkır, 2019: 300-302),

Konya Meram Gökyurt Ketengölü Çamaşırhanesi/19. yüzyıl (Mutlu, 2014: 47), Niğde Bor Havuzlu Köyü Çamaşırhanesi/19. yüzyıl (Özkarıcı, 2017: 585), Kütayha Gölbaşı Köyü Çamaşırhanesi/19. yüzyılın sonrası (Tekin, 2020, 147), Mersin Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi/19. yüzyılın sonu (Tay, 2018: 681), Çankırı Ilgaz Belören Köyü I No'lu Çamaşırhanesi/20. yüzyılın ortası (Çerkez, 2021: 290), Çankırı Belören Köyü I No'lu Çamaşırhanesi/1991, Onarım (Çerkez, 2021: 277-278), Kütahya Gediz Yağmurlar Köyü Çamaşırhanesi (Acar, 2019a: 144), Çanakkale Gökçeada Cami Sokak Çamaşırhanesi (Dündar, 2015. 410) ve Gediz Aliaga Köyü Çamaşırhanesi (Acar, 2019a: 144) Zopran'daki incelenen çamaşırhaneye plan bakımından benzer tasarıma sahiptir.

Ocak nişleri, çamaşırhanelerde ortak mimari unsurlardandır. Çamaşırhaneleri yıkamak için kazanlarda suların ısıtıldığı ocak nişlerinin üst kısmındaki bacalar daralarak çatıya kadar yükselmektedir. Ocak nişleri yuvarlak ve basık kemerlidir (Özcan Balkır, 2019: 303). Zopran Çamaşırhanesi'nde iki adet basık kemerli ocak nişi bulunmaktadır. Çamaşırhanelerin çeşitli şekillerde dövülerek yıkandığı yunaklar çeşitlilik göstermektedir. Zopran Çamaşırhanesi'nde onarımlarda yenilendiği anlaşılan yerden yükseltilmiş, kare formulu beş adet yunak bulunmaktadır.

Çamaşırhanelerde aydınlatma pencerelerden, açık avlulardan ya da beden duvarlarındaki pencerelerden sağlanmaktadır. Zopran çamaşırhanesinde aydınlatma duvarlara açılan pencereler ile sağlanmaktadır. Çankırı Ilgaz Belören Köyü Çamaşırhanesi, Bolu Babahızır Köyü Çamaşırhanesi, Niğde Fesleğen Çamaşırhanesi, Niğde Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi, Niğde Bor Gökbeş Köyü Çamaşırhanesi, Çanakkale Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi ve Karabük Safranbolu Yörük Köyü Çamaşırhanesi pencere ile aydınlatılan örneklerdir (Özcan Balkır, 2019. 302).

İşleve yönelik basit ve sade tasarımlarıyla yöre mimarisinin özelliklerini taşıyan çamaşırhaneye karşın çeşme itinalı ve zengin süsleme kompozisyonuna sahiptir. Çeşmede cepheye hareket katan kemerin dışında bitkisel, geometrik, figürlü ve nesnel süslemeler ile karşılaşılmaktadır.

Doğu cephede yer alan iki kemerden biri olan kuzey yöndeki sivri kemerli niş içerisinde yoğun bitkisel, geometrik, nesnel ve figüratif süsleme unsurları yer almaktadır. Kemer yüzeyindeki süslemeler en alt seviyeden başlayıp nişin tamamını kapsamaktadır. Bu nişin yüzeyinde kuş figürleri, çarkıfelek, vazo, kılıç, sancak motiflerinin yanı sıra bitkisel ve geometrik kompozisyonlar bulunmaktadır. Doğu cephedeki güney yöndeki kemer nişinde ise sadece kitabenin tepeliğindeki vazodan çıkan çiçek motifleri ve birinci satırın iki tarafında bitkisel süsleme mevcuttur. Kemer konsollarındaki geometrik desenler ile konsolun altındaki ve aynalık taşındaki ibrik motifleri dışında sade bir görünüme sahiptir. Çeşmenin kuzey kemer nişi içerisinde vazodan çıkan çiçek, ibrik, selvi ağacı, çarkıfelek motifleri ve geometrik desenli rozetler süsleme kompozisyonu oluşturmaktadır.

Osmanlı'da vazo motiflerinin farklı çeşitleri çeşmelerde yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyılda daha sade olarak işlenen vazolar daha sonraki yüzyıllarda içerisinden çıkan çiçekler ile birlikte kompozisyonlarda yaygın olarak görülmektedir (Akar, 1969: 270). Zopran Köyü Çeşmesi'nde gördüğümüz vazodan çıkan çiçek motiflerinin benzeri, Manisa Üçoluklu/1679-1680 (Acun, 1999: 599), İstanbul Hatice Valide Sultan/ 17. yüzyıl (Koçyiğit, 2013: 309), İstanbul Emetullah Gülnuş Valide Sultan/1729 (Koçyiğit, 2013: 308), İstanbul Kaptan Hacı Hüseyin Paşa/1732 (Koçyiğit, 2013: 309), İzmir Kemeraltı Camii/1673-1677 (Acar, 2013: 5), Karabük Safranbolu Aşağı Çiftlik Köyü Keşlik/1814-1815 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 125), Kütahya Maruf/19. yüzyıl (Verim, 2019: 113), Afyon Bolvadin Ağılönü/1708-1709 (Karasu, 2006: 217), Afyon Büyük Olucak/1789-1790 (Karasu, 2006: 217), Kastamonu Nuh Bey/1897 (Çerkez, 2005: 151-152), Kütahya Gölbaşı Köyü Çamaşırhanesi/19. yüzyıl sonrası (Tekin, 2020: 147) çeşmelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Her daim yeşil kalan ve uzun boyuyla ebediyeti simgeleyen selvinin (Çulpan, 1961: 122) Türk sanatında süsleme öğesi olarak kullanımı yaygındır. Zopran Köyü Çeşmesi'nde doğu cephede on bir, kuzey cephede iki olmak üzere on üç adet farklı boyutlarda selvi ağacı motifine yer verilmiştir. Afyon Büyük Olucak Çeşmesi/1789-1790 (Karasu, 2006: 209), Karabük Safranbolu Akören Köyü Yukarı Mahalle Çeşmesi/1790, Onarım (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 107), Kütahya Şükrü Şeker Konağı Çeşmesi/1782 (Verim, 2019: 56), Kocaeli Veli Ahmet Çeşmesi/18. yüzyıl (Ölmez, 2012: 128), Ankara Ayaş Çarşı Çeşmesi/1812 (Çerkez, 1997: 209-210), Karabük Safranbolu Aşağı Çiftlik Köyü Keşlik Çeşmesi/1814-1815 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 113), Kastamonu İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Evi Çeşmesi/1865 (Çerkez, 2005: 147-148), İzmir Kokluca II. Nolu Çeşme/19. yüzyıl (Uçar,

2020, 358), Kastamonu İnebolu Su Yolu Sokağı Çeşmesi/1910 (Çerkez, 2005: 159) ve Samsun Tekkeköy Fırıncıoğlu Çeşmesi (Bayraktar vd., 2021: 167-168) selvi ağacı süslemesi olan bazı çeşme örnekleridir. Üzerindeki dönüşü ifade eden çark şekli ile gökyüzü ile ilgili kutsal bir anlam ifade eden çarkıfelek motifli (Karamağaralı, 1993: 259) ile Türk mimarisinde cami, kervansaray, türbe, medrese, çeşme gibi yapılarda karşılaşmak mümkündür. Manisa Üçoluklu Çeşmesi/1679-1680 (Acun, 1999: 599), Karabük Safranbolu Aşağı Çiftlik Köyü Keşlik Çeşmesi/1814-1815 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 112), Konya Kadınhanı ilçesi Karahisarlı Çeşmesi/1882-1883 (Mutlu, 2014: 510), İzmir Kokluca II. Nolu Çeşme/19. yüzyıl (Uçar, 2020: 358) ve Çanakkale Gökçeada Cami Sokak Çamaşırhanesi Çeşmesi (Dündar, 2015: 425) çarkıfelek motifli olmaları bakımından incelenen örnek ile benzerlik göstermektedir.

Erken İslam dönemlerinden itibaren süsleme sanatlarında görülen ibrik motifli, su ile ilişkili olması bakımından çeşme mimarisinde de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Karabük Safranbolu Paşapınarı Emek Çeşmesi/1794 (Bölükbaşı Ertürk, 2014: 238), Manisa Taşcılar Mescidi Çeşmesi/1799-1800 (Acun, 1999: 613), Karabük Safranbolu Akören Köyü Kasımlar Mahallesi Çeşmesi/1805-1806 (Göktaş Kaya ve Özdemir, 2020: 106), Ankara Ayaş Çarşı Çeşmesi/1812 (Çerkez, 1997: 209-210), Konya Ilgın Hacı Ömer Ağa Çeşmesi/1888-1899 (Mutlu, 2014: 81), Kastamonu İnebolu Atilla Gürsoy Caddesi II No.lu Çeşme/1912 (Çerkez, 2005: 160) ve Konya Ilgın Yukarı Çiğil Zelve Pınarı Çeşmesi/1907-1908 (Mutlu, 2014: 156) Zopran Köyü Çeşmesi gibi ibrik motifli yapılarıdır.

Kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak kullanılan kılıç motifli, Zopran Köyü Çeşmesi'nin doğu cephe, kuzey kemer nişi içerisine çapraz şekilde yerleştirilmiştir. Uşak Karbasan Köyü Koca Çeşmesi/1880-1881 (Acar, 2019b: 425, 426) kılıç motifli olması bakımından incelenen Zopran Köyü Çeşmesi ile benzerlik göstermektedir.

Kuş motifli özlüm ve haber beklentisini ifade etmekte olup ölümü temsil ettiği ve ruha refakat ettiği de söylenmektedir (Ocakoglu, 2018: 413). Zopran'daki çeşmenin doğu cephesinin kuzeyindeki kemer nişi içerisinde altı, aynı kemerin üst kısmında iki kuş figürüne yer verilmiştir. Uşak Karbasan Köyü Koca Çeşme/1880-1881 (Acar, 2019b, 425: 426), Edirne Musalla (İbrahim Çeşmesi/1684 (Kandemir, 2019: 99), Uşak Ulubey İlçesi Hasköy Daldırıcı Çeşme/1872-73 (Acar, 2019b, 425: 432) ve Kütahya Cedit Mahallesi Çeşmesi (Verim, 2019: 147) kuş motifli çeşme örnekleridir.

4. Sonuç

Zopran köyü çeşmesi iki cepheli, bağımlı, depolu ve sivri kemerli düzenlemesiyle mimari özellikleri bakımından Anadolu'daki örneklerle benzer tasarıma sahiptir. Çeşme mimari özelliklerinden ziyade estetik kaygı taşıyan ince işçilikli taş süslemeleri ile dikkat çekmektedir. Çeşmenin kuzey ve doğu cephesinde yer alan sivri kemerli nişlerinde yoğun bitkisel, geometrik, nesnel ve figüratif süsleme unsurları yer almaktadır. Bu cephelerde vazolar içerisinde çiçekler, selvi ağaçları, farklı desenlerdeki geometrik motifler, çarkıfelek motifleri, ibrik, vazolar, kılık sancak gibi nesnel süslemeler ile kuş gibi figüratif bezeme unsurları yer almaktadır. Halk mimarisinin Karabük'teki bir örneği olan ve günümüzde asli görevini yitirerek "Köy Müzesi" olarak işlevlendirilen Zopran Köyü Çamaşırhanesi, dikdörtgen planı, duvarları önündeki ocak nişleri, nişlerin önüne yerleştirilmiş yunak taşları ile çamaşırhanelerin taşradaki örnekleri ile benzer özellikler taşımaktadır. Zopran çeşmesi ile çamaşırhanesi mimari yapısı, dönemin süsleme özelliklerini ve temizlik anlayışını günümüze taşıması ve köy içerisindeki konumu ile korunmaya değer bir kültür varlığı olarak önem taşımaktadır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Fon: AE. SSLM. III. Kutu: 53 Gömlek: 3121.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Fon: ML. VRD. TMT. d. . Kutu: 16555.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon: 30-11-1-0, Kutu:136, Gömlek:1, Sıra:5.

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

Acar, T. (2013). Kemeraltı Çarşısı'ndaki Duvar Çeşmelerinin Bezeme Öğeleri Açısından İrdelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 1-18.

Acar, T. (2018). Uşak Merkez Köylerinde Yer Alan Çeşmelerin Tipolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27(1), 163-179.

- Acar, T. (2019a). Gediz'deki (Kütahya) Kırsal Mimariden Örnekler: Çamaşırhaneler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 62, 141-154.
- Acar, T. (2019b). Uşak/Karahallı Çeşmeleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (2), 419-436
- Acun, H. (1999). *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akar, A. (1969). Tezyini Sanatımızda Vazo Motifleri. *Vakıflar Dergisi*, VIII, s. 267-290.
- Arseven, C. E. (1983). Sanat Ansiklopedisi. 5. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atar, A. (2019). Osmanlı Döneminde Safranbolu Para Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, 52, 93-122.
- Aytöre, A. (1962). Türklerde Su Mimarisi. *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Tebliğler*, 45-49.
- Bayraktar M. S., Çelemoğlu Ş. ve Atıcı A. (2018). Tekkeköy'de Türk Devri Mimarisi. *Tekkeköy Tarihi-Dünden Bugüne: Türk İslam*, Cilt: II, (Ed. M. Y. Erler ve M. S. Bayraktar), Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Bayraktar M. S., Atıcı A., Çelemoğlu Ş. ve Yiğitpaşa N. T. (2021). *Tekkeköy'de Tarihi Yapı Mirası. Tarih Boyunca Tekkeköy*, (Ed. İ. Tellioglu), Trabzon: Serander Yayınları.
- Begic, H. N. ve Kaya, R. (2019). Çankırı'da Unutulmuş Bir Gelenek: Çamaşırhaneler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 57-80.
- Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2014). Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım. *Journal of Turkish Studies*, 9 (10), 233-251.
- Çerkez, M. (1997). Ayaş Yunak ve Çeşmeleri, *Ayaş ve Çevresi Kültür-Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (2-3 Mayıs 1997 Ayaş)*, 199-234.
- Çerkez, M. (2005). İnebolu Çeşmeleri. *Erdem*, 15 (43), 145-184.
- Çerkez, M. (2021). Çankırı-İlgaz-Belören Köyü'nde Yaşayan Su Mirası: Çeşme ve Çamaşırhaneler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 271-297.
- Çetintaş, S. (1944). Türklerde Su-Çeşme, Sebil. *Güzel Sanatlar Dergisi*, V, 125-147.
- Çulpan, C. (1961). *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat, Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler I*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Denктаş, M. (2000). *Karaman Çeşmeleri*. Kayseri: Kivılcım Yayınları.
- Dündar, M. (2015). Gökçeada Türk Kültür Varlıkları. *Journal of Turkish Studies*, 10/6, 403-432.
- Ekiz, M. (2015). Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Raporu. (<https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/7-Nigde.pdf>).
- Ekmekci, M. (2012). *Burdur Merkezdeki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gemici, N. (1993). *Selçuklu Devri Afyon Çeşmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göktaş Kaya, L. ve Özdemir, E. (2020). Yerel Mimarlık Örneği Olarak Safranbolu Köy Çeşmeleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29 (1), 97-131.
- Gözübek, A. (2016). Temettuat Defterlerine Göre Aktaş Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- İbrahimgil, M. Z. ve Ustabulut, U. B. (2020). Bayburt Çeşmeleri. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 5 (2), 32-59.
- Kandemir, M. (2019). *Edirne Çeşmeleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Karacakaya, R., Yücedağ İ., Yılmaz, N. (2013). *Arşiv Belgelerinde Karabük*. İstanbul: Karabük Valiliği Kültür Yayınları.
- Karamağaralı, B. (1993). İç içe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında). *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar*, 249-270.
- Karasu, G. (2006). *Afyon Çeşmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karpuz H. ve Dülgerler, O. N. (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri. Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, 317-331.
- Kaşıksan, Ö. (2005). *Tokat İli ve Niksar İlçesi Çeşme ile Şadırvanları*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçyiğit, F. (2013). *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri* (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Mutlu, M. (2014). *Konya'da Su Mimarisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

- Ocakoğlu, N. (2018). Türk Çini ve Seramiklerinde Kullanılan Hayvan Figürleri ve Giysi Tasarımına Yansıtılması. *Kalemişi Dergisi*, 6 (13), 409-425.
- Ödekan, A. (1992). Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme. *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, 281-297.
- Okumuş, E. ve Gülbudak, Ö. (2018). Türk Sanatında İnşa Edilen (12-20. Yüzyıllar) Çeşme Uslupları Üzerine Bir Deneme. *Osmanlı Sanatı'na Dair Denemeler*, (Ed. A. Ali Baylan), İstanbul: Cinius Yayınları, 85-122.
- Ölmez, F. (2012). *Kocaeli Çeşmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önge Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan Balkır, B. (2019). Çankırı Çamaşırvhanesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 297-314.
- Özkarı, M. (2017). Niğde'de Dört Mimari Eser, *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (02-05 Kasım 2016)*, Cilt II, (Ed. Ela Taş), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 581-591.
- Sarıköse, B. (2020). Köyden şehre: Karabük'ün Kuruluşu ve Şehirleşme Süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 57-83.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tay, L. (2015). Hacı Beşir Ağa'nın İnşa Ettirdiği Çeşmeler. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 8 (16), 12-50.
- Tay, L. (2018). Mersin-Erdemli Çeşmeleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/2, 675-701.
- Tekin, A. (2020). Kütahya Aslanapa'daki Su Yapılarından Örnekler. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(2), 142-155.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti (1927). *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları*. İstanbul: Hilal Matbaası.
- Uçar, H. (2020). İzmir Kokluca Köyü'nde Üç Osmanlı Çeşmesi. *History Studies*, 12 (1), 2020, 331-360.
- Uçar, H. (2014). Ödemiş-Bozdağ Yolu, Paşa Çeşmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 21 (2), 10-21.
- Uysal, A. O. (1992). Emet'in Eğrigöz Köyü'ndeki Eserler. *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, 297-310.
- Verim, Y. (2019). *Kütahya Çeşmeleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-